

Una declaració d'amor a la llengua alemanya

Visat núm. 13

(abril 2012)

per Pilar Estelrich

En el món editorial que s'ocupa de la transmissió de la literatura alemanya és un fet ja conegut, tot i que lamentablement notable per la seva excepcionalitat, que la traducció de les obres narratives del Nobel Günter Grass comporta una trobada entre l'autor i els traductors per les llengües de treball de les quals s'han adquirit llicències.

Tot i que ja no és l'únic escriptor que se sotmet a aquest tipus d'actes (1), no hi ha dubte que li correspon el mèrit de ser el creador i impulsor d'aquesta iniciativa, que afavoreix en gran mesura l'adequada comprensió de les seves tan complicades obres. El procediment, iniciat ja el 1978 per la traducció de l'extensa novel·la *Der Butt* (2), s'ha anat repetint amb cadascuna de les obres narratives de Grass, bé que no en el cas dels volums de poesia i assaig, que no tenen una acollida tan massiva a l'estranger. Alguns dels traductors ja formen part del cercle d'amics personals de l'autor, com ara el danès Per Øhrgaard o la finlandesa Oili Suominen, que han estat presents en totes les trobades des d'aquell ja llunyà inici. Sota el lideratge del publicista i traductor Helmut Frielinghaus, que fa de moderador, i juntament amb diversos col·laboradors, l'autor, acompanyat de la seva esposa Ute, se sotmet durant diversos dies a centenars de preguntes que li fan els seus traductors, tant de caire textual com del contingut més profund, insisteix en els aspectes que considera més rellevants i sovint amenitza l'acte llegint en veu alta extensos passatges. La lectura en veu alta serveix, en primer lloc, per subratllar, mitjançant l'entonació, la rellevància d'aspectes sintàctic-pragmàtics que d'una altra manera podrien passar desapercibuts i que juguen un paper fonamental en la tan meditada arquitectura de les seves obres. (3)

Però les trobades no només són sessions de vuit o més hores diàries durant aproximadament una setmana; tant l'autor com la seva esposa comparteixen el temps lliure amb els traductors, i durant els àpats acostumen a produir-se «Tischreden», al·locucions generalment festives a manera de brindis, que Grass propicia i provoca. No obstant això, i en contra del to habitual, durant la trobada celebrada el gener de 2009 a Lübeck per la traducció de *Die Box* (4) va ser el mateix autor qui es va aixecar per declarar de manera molt solemne que molt probablement aquell seria l'últim seminari que s'organitzaria amb l'objectiu de traduir una de les seves obres; el seu proper llibre era força extens, difícilment l'edat li permetria redactar una altra obra narrativa susceptible d'obtenir una acollida tan àmplia, i pensava que allò que tenia pensat seria intraduïble. La notícia va tenyir els següents dies de la trobada d'una malenconia contrarestada només per l'esperança que la profecia no es fes realitat; al cap i a la fi, en paraules de l'holandès Jan Giekens, «érem nosaltres els qui establíem si un text era traduïble o no».

L'agost de 2010, amb l'aparició de *Grimms Wörter. Eine Liebeserklärung*, (5) per fi vam poder posar a prova l'afirmació de l'autor. En efecte, només una part del text es podia traslladar a altres llengües, amb un grau de dificultat i frustració creixent en funció de la distància lingüística. L'obra és una declaració d'amor a la llengua alemanya, manifestada a través de la vida i l'obra dels germans Jacob i Wilhelm Grimm, i molt especialment un homenatge al magne diccionari la redacció

del qual van iniciar el 1838 i que no es va acabar fins al 1961, a través de múltiples conflictes i tot i la divisió d'Alemanya. Després de *Beim Häuten der Zwiebel* (6) i *Die Box*, dedicades per Grass a les seves memòries, *Grimms Wörter* finalitza el recorregut autobiogràfic entrelaçant-lo amb la revisió de la història d'Alemanya a través de les figures d'aquells lingüistes aguerrits amb qui dialoga sovint en el marc de la ficció, en la línia transgressora de les barreres espai-temporals que ja destacava en *Der Butt*, *Die Rättin* (7) o en *Das Treffen in Telgte*. (8)

Com és de suposar, el dilema de la (in)traductibilitat no es planteja a causa dels continguts de tipus referencial o les elucubracions que permeten a l'autor conviure amb els seus protagonistes. La dificultat radica en el fet que el llibre s'organitza en set capítols estructurats alfabèticament, des de la A a la K, les entrades del magne diccionari que van ocupar la major part de la vida dels seus iniciadors, i acaba amb dos capítols dedicats a la U i la Z. Entre els fragments narratius se n'intercalen d'altres estructurats a mode de tirallongues de paraules iniciades amb la lletra corresponent, tot formant associacions, al·literacions, etc. Fins i tot hi ha un bon nombre de poemes, l'entramat dels quals es basa en la reiteració d'un mateix so inicial en combinacions que abasten totes les èpoques i temàtiques, i aprofiten així mateix la infinitat de recursos de composició per prefixació i derivació per apofonia que caracteritzen la llengua alemanya. Tot intent de transferir aquestes associacions a una llengua romànica aboquen, bé a una lletania de paraules que no tenen cap tipus de relació fònica entre si, si el traductor s'atén al significat dels vocables originals; bé a una recreació total i absoluta, si el traductor desitja obtenir un resultat eufònic i basat en el mateix principi d'iteració del so inicial. (De fet, en el cas del capítol «Die Cäsar», el centre d'interès ni tan sols és ja la referència al fonema, sinó que es tematitza la grafia C i la seva substitució per K en l'alemany actual.

Així doncs, no és d'estranyar que l'experimentat traductor Miguel Sáenz afirmés, en l'acte celebrat al Col·legi Europeu de Traductors el març de 2010 (9), que ell se sentia en condicions de crear «Les paraules de Maria», en al·lusió al benemèrit diccionari de María Moliner, però no de recrear «Les paraules dels Grimm». L'opinió més generalitzada entre els traductors convocats per Straelen per tal de deliberar sobre la traductibilitat de l'obra anava en aquesta línia; només en el cas del neerlandès i del danès s'entreveïen algunes possibilitats de traducció combinada amb un alt grau de recreació. Les mostres proporcionades pel traductor nord-americà Michael Henry Heim, que sí que es proposava dur a terme la feina, confirmaven allò que jo havia apreciat en els meus propis intents: l'única opció possible en combinacions distants seria un procediment marcadament metalingüístic, ja que es fa imprescindible incloure la paraula original quan la correspondència en la llengua d'arribada no respon al joc fònic associatiu, i indicar a continuació el seu significat, amb el qual, en paraules del germanista danès, especialista en Grass, Per Øhrgaard, el text resultant es converteix en «ein unterhaltsameres Langscheidt», una espècie de diccionari bilingüe una mica menys avorrit de l'habitual.

La conclusió més unànime a la qual va arribar la trobada va ser, per tant, que no hi hauria més remei que aprendre alemany per poder gaudir de la lectura poblada de moments brillants i intensament evocadors, que ens permet recórrer la història de bona part del segle XIX alemany i la trajectòria de dos dels seus protagonistes a través de la visió afectuosa i abundant en al·lusions i reflexions autobiogràfiques d'un virtuós de la llengua alemanya i un artista de les transformacions com és Günter Grass.

□

NOTES:

1. Així, l'Europäisches Übersetzkollegium de Straelen (Alemanya) fa anys que celebra seminari de traductors (denominats «Atriumsgespräche») amb els autors que han obtingut el Deutscher

Buchpreis de l'any en curs, com ara Julia Franck o Uwe Tellkamp, entre d'altres.

2. Traducció espanyola: *El rodaballo*, versió de Miguel Sáenz. Madrid, Alfaguara, 1980.
3. En relació a les trobades de traductores i la seva relació amb Grass es va publicar el següent volum amb motiu del 75è aniversari de l'autor: Helmut Frielinghaus (ed.), *Der Butt spricht viele Sprachen. Grass-Übersetzer erzählen*, Göttingen, Steidl Verlag, 2002; 2a ed. 2008.
4. Traducció catalana: *La caixa dels desitjos*, versió de Pilar Estelrich, Barcelona, Edicions 62, 2009.
5. Günter Grass, *Grimms Wörter. Eine Liebeserklärung*, Göttingen, Steidl Verlag, 2010.
6. Traducció catalana: *Tot pelant la ceba*, versió de Pilar Estelrich, Barcelona, Edicions 62, 2007.
7. Traducció espanyola: *La ratesa*, versió de Miguel Sáenz, Madrid, Alfaguara, 1988.
8. Traducció espanyola: *Encuentro en Telgte*, versió de Genoveva Dieterich, Barcelona, Plaza & Janés, 1983.
9. Trobada celebrada del 14 al 16 de març de 2010 a l'Europäisches Übersetzer-Kollegium amb la presència de Günter Grass, Helmut Frielinghaus, Denis Scheck i traductors de les seves obres al búlgar, espanyol, català, danès, finlandès, anglès, letó i neerlandès.

[Article original](#): «Una declaración de amor a la lengua alemana», *Revisiones* 6 (2010), 43-48.

Traduït per **Anna Rosich**